FOTOMAJSTOR ČEDOMIR (ČEDOMILJ) KUŠEVIĆ

Maja Đurić

During his seventy-year work life he witnessed the historical events in the Kingdom of Yugoslavia and three republics - today's states. A geographer who toured the wilderness, experienced the changes of the seasons and recorded them with a camera for future generations.

Fotografija je u prvim decenijama 20. vijeka doživjela značajnu ekspanziju i uz film postala najznačajniji medij masovne kulture. Njezinoj demokratizaciji i afirmaciji između dva svjetska rata značajno je doprinijelo i tehničko usavršavanje aparature, pojednostavljivanje i pojeftinjenje postupka, uvođenje malih prijenosnih fotoaparata s 35 mm filmom (Leica, Oscara Barnacka 1923) koji zamjenjuju glomazne kamere sa staklenim pločama, te nove mogućnosti snimanja. Ovi fotoaparati omogućili su fotografima nove perspektive i nova iskustva u njihovom stvaranju, nastanak fotograma, foto kolaža i režiranih fotografija, a i početak udruženog djelovanja fotoamatera. Spomenimo da u Crnoj Gori dvadesetih godina već postoji amaterska fotografija, dok većina fotografa djeluje u vlastitim fotografskim studijima. Sve je to dosta daleko od fotografija koje su se u to doba snimale u svijetu, ali se pojavljuju značajni fotografi koji nisu zaostajali kvalitetom radova kao što je bio Čedomir Kušević.

I kod nas i u svijetu turizam i fotografija uporedo su se razvijali. Unapređenju i poboljšanju kvaliteta snimljenih fotografija, njihovoj komunikativnosti i informativnoj funkciji doprinijela je i sama potreba osnivanja prvih društava za „unaprjeđenje turizma i proljepšavanje mjesta“ (u Herceg Novom 1922, Prčanju 1924, Budvi 1922, Perastu 1927, Sutomoru 1931. te centralna turistička organizacija Zetske oblasti u Cetinju 1928. Crnogorski, te mnogi hrvatski i srpski fotografi objektiv okreću ka planinama i prirodi. Jedan od njih bio je autor fotografija u mnogim turističkim vodičima, do sada nekako zapostavljen i nedovoljno istražen – fotograf i geograf **Čedomir (Čedomilj Čedo) Kušević** (Stara Pazova, 10. I 1899 – Risan, 8. XI 1983), koji dvadesetih godina XX vijeka počinje da se bavi fotografijom.

Djetinjstvo je proveo u Vinkovcima gdje mu je otac bio kotarski predstojnik, a majka učiteljica. Sa šesnaest godina, kao gimnazijalac, 1915. samostalno konstruiše jednostavan foto aparat (*camera obscuru*) i tada počinje da se bavi fotografijom. Iz Vinkovaca prelazi u Požegu gdje vanredno polaže maturu. Kao i većina starih fotografa koji su morali dobro poznavati hemiju, i Čedomilj 1918. počinje sticati praksu u apoteci. Već tada sa ruksakom na leđima Čedo obilazi slovenačke planine. Poslije završene gimnazije radio je u nekoliko apoteka u Hrvatskoj i Srbiji da bi 1920. položio stručni ispit za apotekara. Da će provesti čitav život kao zaljubljenik prirode govori i podatak da 1919. gradi čamac (čiklju – ribarski čamac) i u njemu vesla od Vinkovaca, Bosutom i Savom, do Beograda.

Te iste godine zapošljava se u Beogradu u apoteci gosp. Prendića da bi mogao da izdržava sebe tokom školovanja studija geografije na Filozofskom fakultetu u Beogradu (1919–1924). Kao strastveni planinar i ljubitelj prirodnih ljepota priređuje samostalnu izložbu 1924. u Srpskom planinarskom društvu u Beogradu, koju su posjetili mnogi kulturni radnici među kojima i Jovan Cvijić, koji će mu kasnije otvoriti put mnogim poslovima.

Čedomilj Čedo Kušević, 1940.

Tokom Čedovog studiranja geografije u Beogradu, redovan gost na njegovim izložbama fotografije bio je čuveni naučnik Milutin Milankovic. Prilikom jedne Čedove izložbe uzviknuo je: „O Kolorado!“ A neki profesori rekoše: „O profesore proučavate klime planeta, a ne znate svoju sopstvenu zemlju! To je Subra kod Hegceg Novog!“

Kako piše u jednom novinskom članku Boško Pušonjić, „za Čeda Kuševića fotografa iz Prčanja u Boki Kotorskoj čuli su mnogi ljubitelji lepe fotografije, planinari i geografi. Ali sigurno je da će se setiti i mnogi profesori univerziteta, naučnici, radnici i akademici iz svih velikih gradova naše zemlje.“ Ovo je upravo najbolji opis njegovog fotografskog djelovanja. Kušević je bio neobičan boem i entuzijasta. Rođen u ravnici u Sremu, a zaljubljen u planinu i krš. Prvo kameno krštenje doživio je u šestoj godini kad je zajedno sa ocem vidio pejzaže Plitvičkih jezera.

Zaljubljuje se i u Plitvička jezera i postaje njihov redovni posjetilac, pa mu vjerovatno zbog toga nije bilo ni teško da uz toliko strasti prema planinskim krajolicima predaje kao privremeni predmetni učitelj dvije godine geografiju u državnoj gimnaziji u Vinkovcima 1925–26. i prenese svoje znanje koje je bilo

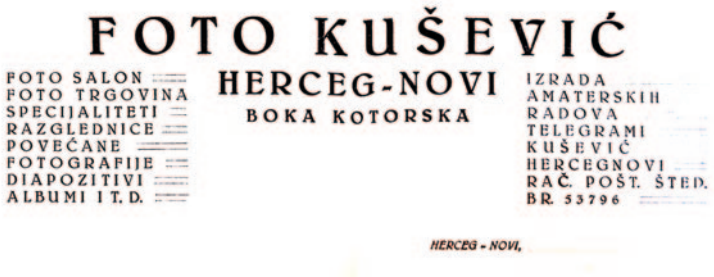

najbolji spoj teorije i prakse, geografa koji je obišao i fotografisao većinu mjesta o kojima je predavao.

Uz svoj redovni posao, Čedo sve do smrti ne prestaje da fotografiše. O kvalitetu tih fotografija najbolje govore osvojene nagrade. Laureat je prve nagrade na izložbi fotografija Odsjeka za saobraćaj putnika i turista Ministarstva trgovine i industrije. 1925–1926. dobija zlatnu medalju na veoma značajnoj prvoj Jugoslovenskoj izložbi fotografija održanoj u Splitu 15. VII – 15. VIII 1926. Izložio je 24 fotografije sa motivima Boke Kotorske, Fruške gore, Plitvičkih jezera. Na toj izložbi Feliks Laforest dobio je bronzanu kolajnu koju mu je dodijelio Primorski savez za unapređenje turizma. Izlagali su još Vaso Radulović, trideset dvije fotografije (među kojima panorama Plavskog jezera, crkva Sv. Petra u Bijelom Polju, na Lovćenu sa Njegoševe proslave, manastir Đurđevi Stupovi i fotograf Chrisant Popov iz Kolašina sa 12 slika na kartonu manastira Morača i 14 slika Durmitora.

Treba imati na umu da tih dvadesetih godina u Jugoslaviji, tj Crnoj Gori kada se uglavnom fotografi bave komercijalnom fotografijom, ovakve nagrade dobija mali broj umjetničkih fotografa.

Kuševićeve fotografije Stare planine snimljene tokom studija u Beogradu primijetio je i Jovan Cvijić i tako se zainteresovao za njegov rad. Savjetovao mu je da se ne povodi za pomodnim i praznim motivima nego da teži tome da mu fotografije pored ljepote, imaju naučni značaj. Cvijić mu je 1926. pisao pismo da dođe u Popovo polje i snima pećinu Vjeternicu za njegovu treću knjigu *Geomorfologija*. Šest nedjelja, iz dana u dan Kušević i Cvijićev asistent Mihailo S. Radovanović odlazili su u dubinu pećine da istražuju unutrašnjost Vjetrenice. Snimao je aparatom *Linnhof* dimenzije negativa (staklene ploče) 10 x 15 cm, a za osvjetljenje je koristio magnezijum u prahu koji je prilikom paljenja prozvodio strahovit bljesak, u to vrijeme uobičajena zamjena za blic. U ovom poduhvatu učestvuje ne samo kao profesorov veliki prijatelj, već i kao apsolvent geografije, pasionirani planinar i vrstan fotograf. Tokom ispitivanja pećine snimio je veliki broj fotografija kojima je ilustrovana doktorska disertacija profesora Radovanovića, a kao povećanja bile su izlagane na mnogim izložbama širom Jugoslavije. Jovan Cvijić je toliko bio zadivljen fotografijama da je rekao da takve pećinske snimke nemaju ni na Sorboni.

Po upustvima Jovana Cvijića, Kušević odlazi u Žegare da ispita i snimi pećinu Golubnjaču. Član Srpskog planinarskog društva postaje 1926, a 1927. i član Planinarskog društva Fruška Gora i iste godine u njihovoj organizaciji otvara samostalnu izložbu fotografija u planinarskoj kući na Zmajevcu.

Premješten je iz Vinkovaca u Kotor 1927. godine za predmetnog nastavnika geografije. Do Kotora je putovao puna dva mjeseca preko Plitvičkih jezera i Sušaka. Neobično mu se svidjela Boka Kotorska, ali je napustio nastavničku službu i otišao na Sušak gdje je u Martinšici čuvao ljetovalište Jadranske straže (1927–30). U sezoni je držao časove iz fotografije. A uglavnom planinario po Velebitu, Gorskom Kotaru i Plitvičkim jezerima.

Zimu, januar i februar 1929. godine, provodi na Plitivičkim jezerima. Čedo se prisjeća nastajanja fotografija i muka koje je

imao tokom snimanja. Kaže da je to bila jedna od najhladnijih zima koje se pamte. Saobraćaj od željezničke stanice Vrhovine do Plitvica bio je u prekidu usljed ogromnih smetova. Tu razdaljinu (tridesetak kilometara) prešao je potpuno sam na krpljama noseći svoju fotografsku opremu. Tada je uradio nezaboravne snimke zaleđenih vodopada i zaleđenih i snijegom pokrivenih Plitvičkih jezera. Dvije godine kasnije 1931. kao autorski projekat objavljuje album sa trideset dvije fotografije Plitvičkih jezera.

Kao član foto-sekcije Hrvatskog planinarskog društva 1931. priređuje izložbu fotografija u Zagrebu sa 156 fotografija formata do 50x60. Teme su pećine Vjetrenice, Močiljske pećine, primorskog krša, Gorskog kotara, Plitvička jezera, vinkovačka okolina, Velebit, Fruška Gora i Avala.

Svoje fotografije objavljuje na razglednicama Beograda (1925), u časopisu *Reč i slika* (1926), *Ilustrovanom listu* (1928) i u knjizi *Srbija u slici i riječi* (1927). O izložbi fotografija Čeda Kuševića ilustrovani *Svijet nedjeljnik* 1931. piše: „Mekoća i plastika njegovih snimaka govori sama po sebi, redajući se jedna

1928. *Ilustrovani list,* Beograd
naslovna strana Čedomilj Kušević

ljepša i grandioznija od druge. (...) No zimska Jezera, pod snijegom i zaleđenim slapovima, manje su poznata i po fotografskim snimkama, jer se rijetko koji fotograf odvaži da ih obidje, gazeći veliki snijeg.“ Seli se u Herceg Novi gdje otvara foto-atelje koji je radio od 1930. do 1936. godine.

Godine 1930. u Beogradu polaže majstorski ispit iz Fotografskog zanata.[1]

Dok je imao radnju u Herceg Novom, zaposlio je tada mladog Antona Lukatelija, kasnije poznatog umjetnika, obučio ga fotografskom zanatu, kako bi samostalno mogao raditi dok je planinario i snimao predjele po Orjenu, Subri i Radoštaku iznad Herceg Novog. Redovno planinari i snima po Orjenu i okolnim planinama.

Marija Tonković piše u *Opisu istorije fotografije u Hrvatskoj* o njemu kao o jednoj od najznačajnijih ličnosti planinarske fotografije i jednom od prvih profesionalnih umjetnika fotografa u Hrvatskoj. S obzirom na to da je studirao geografiju, ne iznenađuje njegova ljubav prema snimanju prirode.

Do početka Drugog svjetskog rata sarađuje sa raznim ilustrovanim i stručnim geografskim časopisima, objavljuje fotografije u raznim udžbenicima i knjigama.

[1] Sve fotografije su iz porodične arhive dobijeno ljubaznošću unuka arhitekte Bogdana Kuševića.

Čedomilj ispred svog ateljea
u Herceg Novom 1930-ih godina XX vijeka

Njegove reportažne fotografije ljepota crnogorskog primorja objavljivane su 1932. u više brojeva popularnog hrvatskog čaopisa *Svijet.* U fotografijama objavljenim u *Svijetu* uspio je pomiriti surovu prirodu Velebita i ljude na jedan romantičarski način. Snimio je i panoramske fotografije, kao i ljude na radu (čuvanju ovaca, skupljanju sijena) u maniru piktorijalističke fotografije karakteristične za srednjoevropski kulturni krug tog vremena.

Pravda na strani četiri 17. VII 1932. godine objavljuje članak o posjeti kralja Aleksandra Karađorđevića. „Ovdje se juče nevjerovatnom brzinom pronijela vijest o dolasku Nj.V. Kralja. Sinoć u 8 časova na bojnom čamcu 'Uskok' preko Crne Gore iz Tivta stigao je Nj.V Kralj u pratnji maršala dvora g. Dimitrijevića... Kada se uputio pješice u šetnju u pratnji predsjednika opštine Komnenovića prošao je parkom hotela 'Boka' zadržavajući se pred egzotičnim biljkama. Sedeći na maloj terasi u hladu jednog granatog stinusa Nj.V. Kralj dugo se zadržao gledajući zbirku fotografija umjetnika

Kuševića.“ Fotoaparatom je zabilježio novljanski pejzaž sa brodom kralja, koji je kasnije objavio kao razglednicu.

Kuševićev sin Đorđe prepričava sjećanja njegovog oca:

„Pored brojnih istorijskih dogadjaja kojima je Čedo prisustvovao imao je čast da fotografiše posjetu Kralja Aleksandra Plitvičkim jezerima i Herceg Novom. Kada je bio u Herceg Novome Kralj se divio Čedovim fotografijama i poručio je da se sretnu u bašti hotela Boka o čemu su i novine pisale. Razgovarali su o fotografiji, snimanju, fotoaparatima... Kada je Čedo u jednom momentu rekao ‘Vi kao amater...’ Kralj je ustao i otišao. Uprkos tome, pri odlasku iz Herceg Novog Kralj je naredio da Čedo dođe rano ujutro u Meljine i snimi odlazak na brod (Novinari nijesu bili obavješteni)! Od dvije fotografije koje je uradio Čedo, jednu je snimio na stativu sam sebe kako ide u susret Kralju a drugu kraljevu svitu na Plitvičkim jezerima...“

Tokom boravka Aleksandra Karađorđevića u Herceg Novom 1932. Čedove fotografije su privukle njegovu pažnju, on se sedeći na maloj terasi u hladu jednog granatog stinusa Nj.V. Kralj dugo se zadržao gledajući zbirku fotografija umjetnika Kuševića objavljuje na četvrtoj strani časopis *Pravda* 17. jula.

Kralj Aleksandar Karađorđević u Herceg Novom 1932. godine

Dalji životni put Čeda Kuševića vodi do zaposlenja u Seizmološkom zavodu u Beogradu 1937–45. Kao stručnjak iz fotografske oblasti postaje član savjeta Zemaljske odbrane.

Beogradsko turističko društvo organizuje od 7. do 16. septembra 1940. *Prvu turističku izložbu Beograda i sviju krajeva koje se u njemu stiču* u centralnoj kuli Beogradskog sajma. Na njoj izlaže svoje fotografije sa motivima primorja, Srbije, Beograda i beogradskih restorana i hotela i Čedo Kušević. Sem njega, kao izlagači tu su i hotel *Avala* u Budvi i Lejn Pedži foto-amater iz amerikanskog poslanstva u Beogradu, koji je izložio umjetničke fotografije iz Crne Gore. Izloženi su bili i prikazi morskih kupališta i plaža Herceg Novog, Hotela *Boka*, Boke Kotorske, Lovćena, Budve, Petrovca na moru, Starog Bara, Ulcinja i fotografije Durmitora.

Nakon Drugog svjetskog rata iz Seizmološkog zavoda prelazi u Narodnu biblioteku, pa u Etnografski muzej. Postaje član

ХЕРЦЕГ-НОВИ: УЛИЦА У СТАРОМ ГРАДУ

komisije za utvrđivanje štete na kulturno-istorijskim spomenicima u Vojvodini. Kada je 1945. godine na Cetinju oformljena Direkcija filmskog preduzeća FDJ za FR Crnu Goru, rukovodilac odjeljenja za film, Anton Lukateli, slikar i dobar poznavalac fotografije, sakupio je ekipu u kojoj su bili: Božo Rabrenović, Niko Krstićević, Jovo Marić, Miška i Zora Đorđević, Čedomir Kušević, Karlo Martineti, Stevo Radović, Aleksandar Vesligaj, Slavko Vukčević.

Sin Čedomira Kuševića, Đorđe Kušević je zapisao jedno od lijepih sjećanja koje mu je otac ispričao o nesebičnom dijeljenju fotografskog iskustva i inspirativnosti njegovih djela: „Tokom Čedove djelatnosti u Crnoj Gori i snimanja kulturno-istorijskih cjelina, šofer do Ivanovih Korita na Lovćenu bio je tada mladi Milan Pešić. Čekajući pogodno vrijeme za snimanje, Milan je bio zainteresovan i fasciniran Čedovom pričom o fotografiji i uslovima za snimanje dobrih kadrova. Čedo je toliko zaintrigi-

1932. godina razglednica Herceg Novi Čedomira Kuševića
(Iz porodičnog albuma Andra Đurovića)

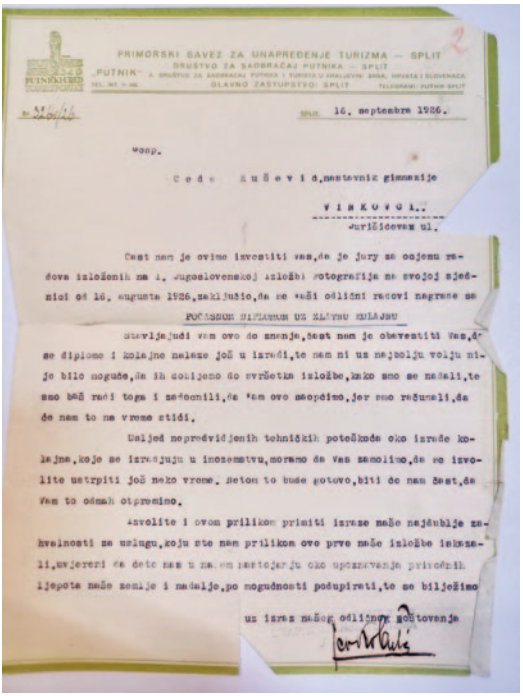

PRIMORSKI SAVEZ ZA UNAPREĐENJE TURIZMA — SPLIT
DRUŠTVO ZA SAOBRAĆAJ PUTNIKA — SPLIT
„PUTNIK" A. DRUŠTVO ZA SAOBRAĆAJ PUTNIKA I TURISTA U KRALJEVIN. SRBA, HRVATA I SLOVENACA
TEL. INT. 11-100 GLAVNO ZASTUPSTVO: SPLIT TELEGRAMI: PUTNIK SPLIT

Br. 3264/26 SPLIT 16. septembra 1926.

Vosp.

Čedo Kušević, nastavnik gimnazije

VINKOVCI.

Jurišićevac ul.

Čast nam je ovime izvestiti vas, da je jury za ocjenu radova izloženih na I. Jugoslovenskoj izložbi fotografija na svojoj sjednici od 16. augusta 1926, zaključio, da se vaši odlični radovi nagrade sa

POČASNOM DIPLOMOM UZ ZLATNU KOLAJNU

Stavljajući vam ovo do znanja, čast nam je obavestiti Vas, da se diplome i kolajne nalaze još u izradi, te nam ni uz najbolju volju nije bilo moguće, da ih dobijemo do svršetka izložbe, kako smo se nadali, te smo baš radi toga i zadocnili, da Vam ovo saopćimo, jer smo računali, da će nam to na vreme stići.

Usljed nepredvidjenih tehničkih poteškoća oko izrade kolajna, koje se izrađuju u inozemstvu, moramo da Vas zamolimo, da se izvolite ustrpiti još neko vreme. Netom to bude gotovo, biti će nam čast, da Vam to odmah otpremimo.

Izvolite i ovom prilikom primiti izraze naše najdublje zahvalnosti za uslugu, koju ste nam prilikom ove prve naše izložbe iskazali, uvjereni da ćete nam u našem nastojanju oko upoznavanja prirodnih ljepota naše zemlje i nadalje, po mogućnosti podupirati, te se bilježimo

uz izraz našeg odličnog poštovanja

Nagrada Primorskog saveza za unapređenje turizma, Split, 1926. godine

rao mladog Pešića da je od tada počeo i sam da se oprobava u fotografskoj djelatnosti, a postao je veoma uspješan i nagrađivan TV snimatelj. Poslije par decenija da bi se Čedu odužio za stručne savjete i iskreno prijateljstvo snimio je kratki dokumentarni film o njegovoj fotografskoj djelatnosti u Kotoru, koji je bio prikazan na nacionalnoj TV, poslije Večernjeg dnevnika."

U autobiografiji, otkucanoj na pisaćoj mašini, koju je sačuvala njegova porodica piše da je 1947. Čedomir Kušević snimao terene gdje su se vodile borbe u Petoj ofanzivi i te su fotografije bile početak rada na osnivanju Muzeja NOB-a na Cetinju. Na osnovu tih fotografija po predlogu Mila Milunovića, Petra Lubarde i Aleksandra Prijića je primljen 1949. u članstvo Udruženja likovnih umjetnika Crne Gore.

Podgorica

Nikšić

Sa novim i predratnim fotografijama prirodnih ljepota Crne Gore (oko 60) organizovane su 1948. njegove izložbe u Tirani i u još nekoliko mjesta Albanije.

U periodu od 1946. do 1951. radi u Cetinju kao fotograf Zavoda za zaštitu spomenika kulture. Bio je član i raznih savjeta: stručnog savjeta *Lovćen filma*, stručnog savjeta Narodnog muzeja u Herceg Novom 1950, a član Udruženja likovnih umjetnika primjenjenih umjetnosti Crne Gore postaje od 1951. godine.

Definitivno se seli u Prčanj 1951. i priređuje izložbu u Kotoru i Zagrebu u čast KPJ. Vjerovatno su to fotografije koje su izložene nakon sedamdeset godina 21. 11. 2020 u galeriji

Pomorskog muzeja u Kotoru na izložbi pod nazivom *Živio grad* autora Ilije Mlinarevića.[2]

Od 1951. godine „Čedo je sve fotografije sam izrađivao u svojoj staroj kući na Prčanju koja se nalazila odmah pored njegove novosanirane kuće u kojoj je stanovao. Stara kuća bila je na četiri etaže, i u njoj nikad nije stanovao, već samo koristio kao ljetnju kuhinju, sušaru čajeva i fotografsku laboratoriju. Veoma čest gost kod čeda je bio Don Niko Luković, inače Čedov bliski prijatelj za koga je radio na mnogim izdanjima knjiga. Fotografska laboratorija bila je na prvom spratu stare kuće. Interesantno je to što je aparat za povećanja fotografija ugradio na prozor i koristio dnevno svjetlo. Na taj način eksponaža je bila mnogo brža, naročito za velika povećanja (velike formate za izložbe). Jedina fotografija laboratorije koja je već tada, poznih 1970-tih bila bez funkcije, snimljena je za uspomenu.“ – sjeća se njegov sin Đorđe Kušević.

Tih 50-ih i 60-ih godina Kušević ponajviše radi fotografije za razne publikacije, organizuje izložbe i drži niz popularnih predavanja po školama, narodnim i radničkim univerzitetima u raznim gradovima FNRJ. Predavanje o prirodnim ljepotama Boke i Bokeljskih planina uz dijapozitive u koloru prezentuje u Kotoru, Beogradu na Kolarčevom Univerzitetu, u Splitu 1955.

Kušević je čitavog života snimao kulturnoistorijsku baštinu i krajolike Crne Gore, Hrvatske, i Srbije, pa je svojim fotografija-

[2] „Tadašnji autor fotografija je pratio život u gradu, svoje sugrađane na radnim mjestima: u fabrikama, školama, vrtićima, bolnicama… Na većini fotografija su upravo – ljudi. Kotorani. Umjesto uobičajenih fotografija kotorskih građevina, kojima se Kotor iznad svega ponosi, autori nam prikazuju živopisnu stvarnost grada, pokazujući njegov šarm u svakodnevnom. Bogatim izborom fotografija kotorske zbilje autori svijetu pokazuju da je grad živ i nakon svih nedaća Drugog svjetskog rata.“
https://www.vijesti.me/kultura/489579/mlinarevic-grad-ce-zivjeti-i-nakon-nas, 26. 11. 2020.

Durmitor

ma ilustrovao mnoge knjige i monografije: D. J. Deroko, *Drina geografsko-turistička monografija*, Novi Sad, 1939; dok za *Njegošev album* koji je štampan povodom 100. godišnjice Njegoševe smrti 1951. snima fotografije gradova, crkava, studijske snimke. Sa don Nikom Lukovićem radi na puno knjiga i jednom vodiču; *Bogorodičin hram na Prčanju* (1965); *Blažena Ozana Kotorska* 1965.; *800 godina katedrale Sv. Tripuna (1166–1966), Kotor* 1966; N. Luković, *Boka kotorska*, *Cetinje* 1951; *Ana Marija Marović prikaz života i rada*, 1963; *Boka Kotorska turistički vodič, Kotor*: sa još nekim fotografima objavljuje svoje fotografije u monografijama *Turistička enciklopedija Jugoslavije,* 1958; *Kotor*, Zagreb, 1970.

Odlazi u penziju 1953. iste godine kada je dobio i rješenje komisije za majstorske ispite i državnog sekretara za poslove Narodne privrede Vlade NRCG da je izabran za člana – majstora (foto zanata). On, naravno, nastavlja aktivno da radi i priređuje dvije ozbiljne samostalne izložbe fotografija 1955. na VI kongresu geografa Jugoslavije u Beogradu *Naši krševi* (60 eksponata); izložbu fotografija Plitvičkih jezera u organizaciji

Plitvička jezera

Srpskog planinarskog društva i izložbu *Prirodne ljepote Durmitora* u okviru V kongresa geografa Jugoslavije u Titogradu 1958. na kojoj je bilo izloženo oko 100 eksponata. Dio tih fotografija našao se u Turističkom vodiču *Durmitor* koji je napisao ing. Aleksandar Krstić 1962, a izdao Turistički savez Crne Gore.

O tome da za umjetnike ne postoji penzija jer njihov kreativni radni vijek traje dok su živi, govore i podaci o drugoj republičkoj izložbi održanoj u Titogradu 1962. godine gdje se u katalogu ističe da pored drugih fotografija izlaže van konkurencije i najstariji ljubitelj fotografije kod nas Kušević Čedo iz Kotora, kao član žirija, koji se predstavio kolekcijom fotografija *Zimskim motiva* svih sa snijegom. Ova napomena sa snijegom je značajan podatak jer tehnološki u tom periodu analognom fotografijom je bilo teže snimiti uspješnu fotografiju na snijegu i podesiti sve potrebne parametre foto-aparata.

Predsjedništvo vijeća Narodne Tehnike Jugoslavije dodjeljuje mu 1965. godine nagradu, Bronzanu plaketu *Boris Kidrič*, za osobite zasluge u širenju tehničke kulture. Te iste godine, povodom 100. godišnice rođenja Jovana Cvijića otvara u Titogradu samostalnu izložbu fotografija. Čedo u svojoj autobiografiji govori i o poteškoćama pri slikanju planinskih fotografija. Da se

PREDSEDNIŠTVO
VEĆA NARODNE TEHNIKE
JUGOSLAVIJE

DODELJUJE

NAGRADU

BORIS KIDRIČ

BRONZANU PLAKETU

Kušević Čedu
KOTOR

ZA OSOBITE ZASLUGE
U ŠIRENJU TEHNIČKE
KULTURE

SEKRETAR

PREDSEDNIK

BEOGRAD 29 NOVEMBRA 1965 GODINE

Bronzana plaketa „Boris Kidrič“, 1965. godine

dobar i rijedak snimak načini nekada je trebalo čekati mjesecima, danima lutati po kiši i snijegu, sunčanoj pripeci, srećući se i sa vukovima i zmijama, gladan i žedan. Ponekad je gazio po tako visokom snijegu da je mogao da sjedne na vrh bora ili je padao sa stijena kada bi ga uhvatila noć na planini gdje je čekao da vidi i snimi zalazak sunca.

I pored svih poteškoća, želja za visinama i prekrasnim panoramama nikada ga nije napuštala. Od 64. godine svako ljeto odlazi na Orjen ili Durmitor, a u svojim sedamdesetim godina priređuje tri samostalne izložbe (u Salonu fotografije Foto saveza Jugoslavije u Beogradu1967, u galeriji Josip Bepo Benković u Herceg Novom, 1968. i na simpozijumu *Naučno delo Jovana Cvijića* u Beogradu 1977) prije nego se oprostio sa fotografijom šest godina pred smrt 1983.

Literatura:

- *Bogorodičin hram na Prčanju: ilustrovani kulturno-istorijski prikaz*, autori Niko Luković, Čedo Kušević, Izdavač , Kotor; Prčanj: Crkvinarstvo parohijske crkve, 1965.

- M. Đurić, Intervju Stevo Lepetić, *Pobjeda*, Podgorica 01.11.2003.

- *Turistička enciklopedija Jugoslavije*, Beograd, 1958, Reč i slika, Beograd,1926, str 57.

- *Srbija u slici i riječi*, Beograd, 1927, str. 36.

- *Pravda*, Beograd, 1932.

- *Glas Boke*, Herceg Novi 1932.

- Č. Kušević, *Plitvička jezera*, Herceg Novi, 1931.

- Izložba planinarskih fotografija u Zagrebačkom zboru, *Svijet*, 6 (1931) XI/18, str. 527.

- J. Poljak: (Plitvička jezera, album Č. Kuševića), *Hrvatski planinar*, 27(1931) 8, str. 258.

- V. Maleković, M. Tonković i dr.: *Fotografija u Hrvatskoj 1848–1951* (katalog izložbe), Zagreb 1994.

- M. Grčević: *Umjetnička fotografija u Hrvatskoj 1891–1940*, (Zagreb) 1997, 79, 89–90.

- G. Malić: *Letopis srpske fotografije 1839–2008*, Beograd 2009.

- *12 vjekova Bokeljske mornarice* / [glavni i odgovorni urednik Kalezić Danilo; fotografije u bakrotisku i u tekstu Čedomilj Kušević; autori priloga u koloru Mladen Grčević ... et al.]. – Beograd: Monos, 1972, 243 str, podaci Bogdan Kušević i autobiografski podaci Čedomilja Kuševića

- Biografski podaci unuk arhitekta Bogdan Kušević

- Katalog izložbe u Splitu 1926. godine
https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iiif.v.a&id=11669&tify={%22pages%22:[12],%22view%22:%22info%22}